

MUHANDISLIK

& IQTISODIYOT

№4 (2)

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

2026
APREL

Milliy nashrlar

OAK: <https://oak.uz/pages/4802>

05.00.00 - Texnika fanlari

08.00.00 - Iqtisodiyot fanlar

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB[™]
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

OpenAIRE

ROAD

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

BASE

Crossref

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN: 3060-463X

РЭУ.РФ
РОССИЙСКИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ Г.В. ПЛЕХАНОВА
ТАШКЕНТСКИЙ ФИЛИАЛ

muhandislik **& iqtisodiyot**

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Elektron nashr, 2026-yil, aprel.

Bosh muharrir:

Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:

Shakarov Zafar G'afrovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:

Abduraxmanov Kalendar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor

Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,

Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent

Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD

Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)

Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.

Yusupov Maxamadamin Abduxamidovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor

Kalonova Moxigul Baxritdinovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent

Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor.

Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Norboyev Odil Abrayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Pardaev Umidjon Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Xolmirzayev Ulug'bek Abdulazizovich, Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc)

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

- 05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
05.01.07 – Matematik modellashtirish
05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
05.04.01 – Telekommunikatsiya va kompyuter tizimlari, telekommunikatsiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
05.08.06 – "G'ildirakli va gusenisali mashinalar va ularni ishlatish" (texnika fanlari)
05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 – Makroiqtisodiyot
08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 – Ekonometrika va statistika
08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 – Marketing
08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 – Menejment
08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK

Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA

BYUDJET SUBYEKTLARI ISHTIROKINI QISQARTIRISH ASOSIDA KREDIT RISKINI BOSHQARISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH.....	16
PhD. Mahmudov Rahimjon Hamid o'g'li	
MINTAQA IQTISODIYOTI TARMOQLARINI KLASTERLASHTIRISH SALOHIYATINI RIVOJLANTIRISHNI TAKOMILLASHTIRISHNING EMPIRIK MODEL: STATISTIK VA EKONOMETRIK TAHLIL.....	25
Ollokulova Feruza Mansurovna, Abdurahmonov Abdulaziz Maxmudovich	
XO'JALIK YURITUVCHI SUBYEKTLARDA PUL OQIMLARI AUDITINI TAKOMILLASHTIRISHNING ZAMONAVIY MEXANIZMLARI.....	30
Atamurodov Saidmurad Yaxyoyevich, Sindarova Aziza Musurmon qizi	
TIJORAT BANKLARIDA KREDIT RISKLARINI BOSHQARISHNI RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA SUN'IY INTELLEKT ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH.....	42
Xasanov Sardor Xazratkulovich	
IQTISODIY O'SISH SIFATI VA UNI KO'RSATKICHLARINING KONSEPTUAL ASOSLARI.....	50
Axmedov Xasanjon Muxamadovich	
IQTISODIY O'SISH SIFATI VA UNI KO'RSATKICHLARINING KONSEPTUAL ASOSLARI.....	55
Axmedov Xasanjon Muxamadovich	
ENERGIYA SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING KORXONALAR RENTABELLIGIGA TA'SIRI.....	60
Hayitov Jamshid Xolboyevich	
KREDITLASH MEXANIZMINING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI VA UNING TARIXIY RIVOJLANISH BOSQICHLARI.....	65
Ortiqov Husan Usmonaliyevich	
DAVLAT SEKTORIDA ICHKI AUDIT FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH.....	70
Xamidova Zarifa Urol qizi	
ISTE'MOL NARXLARI INDEKSINI MODELLASHTIRISH VA PROGNOZLASHNI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI.....	74
Ismailova Shaxnoza Uktamovna	
XIZMATLAR SEKTORI RIVOJLANISHINING KAMBAG'ALLIKKA TA'SIRINI BAHOLASH METODOLOGIYASI VA KO'RSATKICHLAR TIZIMI.....	77
Dawletmuratov Adilbay Mirzaboyevich	
BIZNES JARAYONLARINI MONITORING QILISH TIZIMINING HOZIRGI HOLATI TAHLILI.....	84
Dadajonova Madina Ravshan qizi	
ISTE'MOL NARXLARI INDEKSINI MODELLASHTIRISH VA PROGNOZLASHNI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI.....	89
Ismailova Shaxnoza Uktamovna	
MINTAQA IQTISODIYOTI TARMOQLARINI KLASTERLASHTIRISH SALOHIYATINI RIVOJLANTIRISHNI TAKOMILLASHTIRISHNING EMPIRIK MODEL: STATISTIK VA EKONOMETRIK TAHLIL.....	94
Ollokulova Feruza Mansurovna, Abdurahmonov Abdulaziz	
ENERGIYA SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING KORXONALAR RENTABELLIGIGA TA'SIRI.....	100
Hayitov Jamshid Xolboyevich	
IMPROVING THE EFFICIENCY OF BANKS' GREEN FINANCING IN UZBEKISTAN AND KAZAKHSTAN.....	105
Maxmudov Rahimjon	
MAHALLIY BUDJETLAR MUSTAQILLIGINI TAKOMILLASHTIRISH VA YANADA OSHIRISH.....	109
Abduraxmonova Gulmira	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA MOLIVAVIY HISOBOTLARNI SHAKLLANTIRISH: MUAMMOLAR VA YECHIMLAR.....	114
Teshabayev Dilmurod Boxodir o'g'li	

FARG 'ONA VILOYATINING INNOVATSION RIVOJLANISHI.....	120
Tuychieva Odina Nabiyevena	
INDICATORS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE "GREEN" ECONOMY.....	131
Mirzaev Kulmamat Djanzakovich	
KREDITLASH MEXANIZMINING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI VA UNING TARIXIY RIVOJLANISH BOSQICH LARI.....	140
Ortiqov Husan Usmonaliyevich	
KORPORATIV BOSHQARUVNING XALQARO TAJRIBASI VA UNING QIYOSIY TAHLILI.....	144
Shakirova Gulbaxor Sharipdjanovna	
TIJORAT BANKLARIDA KREDIT RISKLARINI BOSHQARISHNI RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA SUN'IY INTELLEKT ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH.....	149
Xasanov Sardor Xazratkulovich	
IQTISODIY XAVFSIZLIKNING INSTITUSIONAL ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISHNING XORIJ DAVLATLAR TAJRIBASI.....	156
Odinayev Ravzatullo Asatulloevich	
KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINING MOLIVAVIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	161
Karimov Alibek Valievich	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA FRANCHAYZING TIZIMINI RIVOJLANTIRISHDA PLATFORMA MODELLARI VA ULARNING SAMARADORLIGINI BAHOLASH.....	167
Xodjaye Anvar Rasulovich, Nasimov Dilshodbek Hotam o'g'li	
"O'ZBEKISTON GTL" MAHSULOTLARINING FIZIK-KIMYOVIY XOSSALARI VA ULARNI KOMPOUDIRLASH ASOSIDA EKOLOGIK TOZA YOQILG'ILAR OLIISH ISTIQBOLLARI.....	173
Ro'ziyev Aliakbar, Hayitov Ruslan, Mavlonov Shohrux	
HUDUDIY MEHNAT BANDLIGINI TA'MINLASHDA AVTOSERVIS KORXONALARINING ROLI.....	179
Marqayev Xurshid Aliqulovich	
ASOSIY VOSITALAR AUDITINI TAKOMILLASHTIRISH.....	183
Zaripova Sayohat Zafarovna	
XIZMATLAR SOHASINI BOSHQARISHDAGI MUAMMOLAR VA YECHIMLAR: AGROTURIZM VA RAQAMLI XIZMATLAR ASOSIDA TAHLIL (ANDIJON VILOYATI MISOLIDA).....	188
Oktamjonova Gulira'no Ikromjon qizi	
BUXORO VILOYATI UY XO'JALIKLARI HAYOT SIFATI VA IJTIMOIIY-IQTISODIY AHVOLI: SO'ROVNOMA NATIJALARI TAHLILI.....	192
Nizomov Asliddin, Musulmonova Shahlo, Izzatullayeva Ma'mura	
DIRECTIONS FOR TOURISM DEVELOPMENT IN UZBEKISTAN BASED ON DIGITAL TECHNOLOGIES..	199
Mirzaev Kulmamat Djanzakovich	
QORA METALLURGIYA SANOATI VA ULARNING ISHLATILISHI.....	203
Sarimsakov Alisher Ubaydullaevich	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA AHOLI BANDLIGINING IQTISODIY-STATISTIK TAHLILI.....	209
Yusupov Farhod Adamboyevich	
TASVIRLARDAN YO'L BELGILARINI TANIB OLIISH ALGORITMLARI VA DASTURIY VOSITASINI ISHLAB CHIQISH.....	214
Toyirov Akbar Xasanovich, Yuldoshov Abdurahmon Baxtiyorovich	
OLIIY TA'LIMNI MOLIVALASHTIRISHNING ILG'OR XORIJIY TAJRIBASI: SINGAPUR MISOLIDA.....	218
Kurbanov Baxodir Negmatullayevich	

MA'LUMOTLARGA ASOSLANGAN TURIZM BOSHQARUVI: O'ZBEKISTONDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYA JARAYONLARI.....	222
Ashurova Shaxnoza Almasovna	
DAVLAT XARIDLARI BO'YICHA BYUDJET MABLAG'LARIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI ICHKI AUDITNING ANALITIK KO'RSATKICHLARI ASOSIDA BAHOLASH.....	226
Meliboyev Askar Eshmuratovich	
ГЛИНИСТЫЕ СЛАНЦЫ ЦЕНТРАЛЬНОГО И ЮЖНОГО УЗБЕКИСТАНА КАК СЫРЬЕВАЯ СМЕСЬ ДЛЯ ПРОИЗВОДСТВА ПОРТЛАНДЦЕМЕНТА.....	231
Карабаев А.М., Абдуллаева Д.Ф., Абдуллаев У.Х. Андакулова Н.Н.	
ЦИФРОВАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ СИСТЕМЫ МЕНЕДЖМЕНТА КАЧЕСТВА НА ПРОМЫШЛЕННОМ ПРЕДПРИЯТИИ.....	237
Садиков Жaxonгир Носирджанович, Даулетмуратова Дилбар Калмуқанмед кизи	
РАЗРАБОТКА МЕХАТРОННОГО МОДУЛЯ ДЛЯ ВЫРАВНИВАНИЯ ПОВЕРХНОСТИ МЕТАЛЛА ПОСЛЕ ЗАЛИВКИ.....	243
Мирджуроев Сарвар Алишер угли	
MAHALLIY BUDJET DAROMADLARINI SHAKLLANTIRISHDA YASHIRIN IQTISODIYOTNING TA'SIRI ..	246
Isoqov Zafarjon Zokirjonovich	
AGROKLASTERLAR SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING EKONOMETRIK MODELLARI	250
O'rinboev Ulug'bek Otabekovich	
ИССЛЕДОВАНИЕ ПОРИСТОЙ СТРУКТУРЫ И ВЛАГОПОГЛОЩАЮЩИХ СВОЙСТВ КОМПОЗИТНОГО ВЯЖУЩЕГО	259
Тургунбаев Уринбек, Шарипова Дилафруз, Худойбердиев Жамшид	
ИССЛЕДОВАНИЕ НАПРЯЖЕННО-ДЕФОРМИРОВАННОГО СОСТОЯНИЯ ЯЧЕЙКИ СВЕТОПРОЗРАЧНОГО ОГРАЖДЕНИЯ ПРИ ВОЗДЕЙСТВИИ ЛОКАЛЬНОЙ СЕЙСМИЧЕСКОЙ НАГРУЗКИ.....	265
Давронов Олимбек, Туляганов Азиз	
PAHTA-TO'QIMACHILIK KLASTERLARNING EKSPORT SALOHİYATINI OSHIRISH YO'NALISHLARI	271
Mamasoliyev G'ayratbek Maxamadyusupovich	
RAQAMLI IQTISODIYOTNING TURIZMDA MOHIYATI VA AHAMIYATI.....	276
Abdullayeva Zulfiya Izzatovna	
MINTAQAVIY SANOAT KORXONALARINING BIZNES JARAYONLARINI TAHLIL QILISH VA BAHOLASHNING ZAMONAVIY USULLARI (BPM, LEAN VA SIX SIGMA YONDASHUVLARI MISOLIDA) ..	279
Azimova Maxfuza Rashidovna	
QURILISH SANOATI KORXONALARINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI VA ULARNI EKOLOGIK BOSHQARISH TAMOIYILLARI	284
Xolov Xamza Tojiddinovich	
O'ZBEKISTONDA AHOLINI QISHLOQ XO'JALIGI MAHSULOTLARI BILAN TA'MINLASHNING IQTISODIY MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH: EKONOMETRIK TAHLIL VA PROGNOZLASH	292
Matjonov Bekjon Ravshonbekovich, Ibragimova Nodira Kadamovna	
A THEORETICAL MODEL LINKING GENDER EQUALITY AND MANAGEMENT EFFICIENCY.....	297
Ochilova Intizor Sadikovna	
QIMMATLI QOG'OZLAR PORTFELIDAN KUTILAYOTGAN DAROMADGA TA'SIR QILUVCHI OMILLARNI EKONOMETRIK MODEL ORQALI BAHOLASH.....	303
Sindarov Fazliddin Kaxramonovich	
MAMLAKAT KIMYO SANOATIDAGI KORXONALAR FAOLIYATIDA RESURSLARDAN SAMARALI FOYDALANISH JARAYONI VA ULARNING TAHLILI.....	312
Odilova Malika Abdushukur qizi	

RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI ISHLAB CHIQRISH SANOATIGA JORIY ETISH	317
Abdivoyitova Sarvinoz Abduxayit qizi, Maxmudov Abrorxon Axmadxonovich	
NODAVLAT OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA BOSHQARUV HISOB TIZIMINI TASHKIL ETISHNING NAZARIY VA AMALIY JIHATLARI	321
Xojiboyev Muxiddin Shodimuxamedovich	
TIJORAT BANKLARINING INVESTITSION FAOLIGINI OSHIRISHNING HOZIRGI HOLATI TAHLILI.....	326
Dagarov Bekzod Muzaffar o'g'li	
O'ZBEKISTON BANK TIZIMIDA RAQOBAT MUHITINING SHAKLLANISH BOSQICHLARI VA TENDENSIYALARI.....	332
Qulmetov Mansurbek Ro'zmatovich	
USING ENGINEERING MODELS TO MEASURE SME RISKS IN UZBEKISTAN.....	340
Djumabayeva Dilobar Asatillayevna	
BANK FAOLIYATIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI JORIY ETISHNING ASOSIY MASALALARI.....	347
Yusufov Javohirtshoh Ozod o'g'li, Xolmirzayev Elbek Baxtiyorovich	
RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR JARAYONIDA TALABALARNING IJODKORLIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH.....	353
Meyliyeva Shoxista Rustamovna	
ИНТЕГРАЛЬНАЯ ОЦЕНКА УСТОЙЧИВОГО ЦИФРОВОГО РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА И ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТУРИСТСКОГО ПОТЕНЦИАЛА БУХАРСКОЙ ОБЛАСТИ	358
Усманова Азиза Баходировна	
O'ZBEKISTONDA ELEKTR YORITISH MAHSULOTLARI BOZORINI INNOVATSION LOKALIZATSIYA ASOSIDA RIVOJLANTIRISH: DINAMIKA, TAHLIL VA PROGNOZ	363
Jurayev Murotjon Sotivoldiyevich	
HUUDUDLAR RAQOBATBARDOSHLIGINI BAHOLASH VA REYTINGLASH.....	371
Kosimov Bobir Abdigafarovich	
BALAND BINOLAR FASADLARINI PARDOZLASH TEXNOLOGIYALARINI EKSPLUATATSION ISHONCHLILIK VA XIZMAT MUDDATINI UZAYTIRISH ASOSIDA OPTIMALLASHTIRISH.....	376
Amirov Shavkat Rahmatullayevich	
ОСНОВЫ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ТРАНСПОРТНОЙ ЛОГИСТИКИ В УЗБЕКИСТАНЕ.....	383
Мурадов Алишер Курбанбаевич	
ФОРМИРОВАНИЕ БИЗНЕС-ПАРАДИГМЫ АГРОТУРИЗМА КАК УСЛОВИЕ ДОСТИЖЕНИЯ ЦЕЛЕЙ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ	390
Усманова Диляфруз Каршиевна	
WAYS TO IMPROVE THE REGIONAL STRUCTURE OF THE INDUSTRY OF NAVAI REGION	396
Uralov Eliboy Omonovich	
JISMONIY SHAXSLARNING MOL-MULK SOLIG'INI TAKOMILLASHTIRISHDA SAMARALI XORIJIY TAJRIBA	400
Safarova Shahzoda	
НАЛОГОВОЕ СТИМУЛИРОВАНИЕ ИНВЕСТИЦИОННОЙ АКТИВНОСТИ: МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ И ПРАКТИКА УЗБЕКИСТАНА.....	405
Рафиева Зарина Хусановна	
INDUSTRY 4.0 SHAROITIDA SANOAT KORXONALARIDA INSON RESURSLARINI BOSHQARISHNING ILMIY-AMALIY MASALALARI.....	410
Djuraeva Guzal Shavkatovna	

SUG'URTA TASHKILOTLARINING MOLIYAVIY BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR.....	414
Xalikulova Shirin Utkir qizi	
TIJORAT BANKLARIDA AKTIVLAR SIFATINI OSHIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI.....	418
Ruziyev Baxtiyor Salimboyevich	
ВЗАИМОСВЯЗЬ УРОВНЯ РАЗВИТИЯ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО СЛОВАРЯ И ЛИДЕРСКИХ КАЧЕСТВ У ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА.....	425
Рихсибоева Нигора Низомиддин кизи, Тоймухамедова Дилобар Хуснитдиновна	
TURIZM KORXONALARIDA INTEGRATSIYALASHGAN MARKETING KOMMUNIKATSIYALARINI RIVOJLANTIRISH MEKANIZMLARI.....	434
Sobirjonov Asrorbek Sobitjon o'g'li	
KAM SUV TALABCHAN SEMENT OLISH UCHUN RATSIONAL TARKIBNI TADQIQ QILISH.....	440
X.V. Yusupov, Babayev Sultonbek Sunnat o'g'li	
ENHANCING THE EFFICIENCY OF ISLAMIC FINANCING MECHANISMS IN EMERGING ECONOMIES: EVIDENCE FROM MURABAHA-BASED INSTRUMENTS AND PUBLIC-PRIVATE INVESTMENT MODELS.....	445
Nazarov Nodirjon Namoz o'g'li	
TURIZM XIZMATLAR BOZORIDA RAQOBATBARDOSHLIKNI OSHIRISH OMILLARI.....	453
Ibragimov Husen Ismailovich	
STUDIES ON OBTAINING AZOSUPERPHOSPHATE BY TREATING HIGH-CARBONATE, LOW-GRADE CENTRAL KYZYLKUM PHOSPHORITES WITH VARIOUS DOSAGES OF AMMONIUM SULFATE AND SULFURIC ACID.....	457
Saidov Hakimboy O'rinboyevich	
HUDUDIIY SANOAT ISHLAB CHIQARISHNI INNOVATSION RIVOJLANTIRISH OMILLARI.....	463
Avliyaqulov Xudoyberdi, Ollokulova Feruza Mansurovna	
NAVOIY VILOYATI SANOATI RIVOJLANISHINI BANDLIK VA INVESTITSIYA OQIMLARI ASOSIDA MODELLASHTIRISH.....	466
Baqoyev Husan Nuriddinovich	
TURIZM KORXONALARIDA INTEGRATSIYALASHGAN MARKETING KOMMUNIKATSIYALARINI RIVOJLANTIRISH MEKANIZMLARI.....	474
Sobirjonov Asrorbek Sobitjon o'g'li	
YER VA SUV RESURSLARIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI BAHOLASHNING IQTISODIIY MEKANIZMLARI VA INTEGRAL KO'RSATKICHLAR TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH.....	480
Rustamov Umidjon Xayitboyevich	
AGROKLASTERLAR SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING EKONOMETRIK MODELLARI.....	485
O'rinboyev Ulug'bek Otabekovich	
TRANSPORT-LOGISTIKA TIZIMLARIDA XARAJATLARNI KAMAYTIRISH VA SAMARADORLIKNI OSHIRISHNING ZAMONAVIY YO'LLARI.....	494
Olimov Maqsudjon Komiljon o'g'li, Saydullayeva Dilnoza Komil qizi	
BENTONIT YORDAMIDA ISHLATILGAN TURBINA MOYLARINI TOZALASH ASOSIDA BAZAVIY MOY OLISH IMKONIYATLARI.....	502
Salomatov Behruz To'ymurodovich, Panoyev Nodir Shavkatovich, Safarov Jasur Alijon o'g'li	
INNOVATSION BOSHQARUV TIZIMLARIDA QAROR QABUL QILISH VA KOMMUNIKATSIYA SAMARADORLIGI.....	506
Sotvoldiyeva Xurliqo G'ayratjon qizi	

CHEMICAL-MINERALOGICAL CHARACTERIZATION AND DRY BENEFICIATION TECHNOLOGY OF FELDSPAR FROM THE SULTAN UVAYS DEPOSIT	512
Buranova Dinara Baxtiyarovna	
TRANSPORT LOGISTIKASIDA AVTOMOBIL TRANSPORTI ORQALI YUK TASHISH JARAYONIDAGI TAVAKKALCHILIKLARNI SUG'URTALASHNING IQTISODIY AHAMIYATI.....	520
Jabborov Islom Xusan o'g'li	
MAGNIT O'ZAGI ELLIPS SHAKLIDAGI TRANSFORMATORLARDA MEXANIK ZO'RIQISH VA ISROFLARNI KAMAYTIRISH HAMDA TEXNIK-IQTISODIY SAMARADORLIKNI OSHIRISH MAQSADIDA ELLIPS KESIMNING OPTIMAL PARAMETRLARINI TANLASH.....	524
Bekishev Allabergen Yergashevich, Yakubova Dilfuza Kuanishovna, Saidova Nozima Akkulovna	
ОТ ДЕКЛАРАЦИЙ К ДЕЙСТВИЮ: ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ БАРЬЕРЫ РЕАЛИЗАЦИИ ЦЕЛЕЙ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ	531
Салахутдинова Юлдуз Голибовна	
ISSIQLIK ELEKTR STANSIYALARI ISHINI SUN'IY INTELLEKT ORQALI BASHORAT QILISH VA YAXSHILASH.....	536
Axmadjonov Ixtiyorjon Rovshanjon o'g'li, Umurzakova Dilnoza Maxamadjanovna	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA QO'SHILGAN QIYMAT SOLIG'INI QAYTARISH MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH: RIVOJLANGAN DAVLATLAR TAJRIBASI ASOSIDA O'ZBEKISTON UCHUN RISKGA ASOSLANGAN MODEL	542
Tuxliyev Bozor Karimovich, Dusiyarov Sherzod Xolmuratovich	
O'ZBEKISTONDA AGROFOTOVOLTAIKA: ILMIY-AMALIY RIVOJLANISH, PILOT LOYIHALAR VALIDATSIYASI VA ME'YORIY-HUQUQIY ISTIQBOLLAR	552
Shog'o'chqorov Sanjar Qodir o'g'li	

RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA QO'SHILGAN QIYMAT SOLIG'INI QAYTARISH MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH: RIVOJLANGAN DAVLATLAR TAJRIBASI ASOSIDA O'ZBEKISTON UCHUN RISKGA ASOSLANGAN MODEL

Tuxliyev Bozor Karimovich

TMC instituti iqtisodiyot, moliya va buxgalteriya hisobi kafedrasini mudiri,
iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor.

Dusiyarov Sherzod Xolmurotovich

TMC instituti iqtisodiyot, moliya va buxgalteriya hisobi kafedrasini dotsenti,
iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

Annotatsiya. Raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishi sharoitida qo'shilgan qiymat solig'i (QQS)ni qaytarish mexanizmini takomillashtirish zamonaviy soliq ma'muriyatchiligining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. QQS davlat byudjeti daromadlarining barqaror manbai sifatida nafaqat fiskal barqarorlikni ta'minlaydi, balki iqtisodiy jarayonlarga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, QQSni qaytarish tizimidagi kechikishlar, ma'muriy murakkabliklar va nazorat mexanizmlaridagi kamchiliklar korxonalar likvidligiga salbiy ta'sir ko'rsatib, resurslar taqsimoti samaradorligini pasaytiradi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi — 2020–2024-yillar davomida O'zbekistonda QQSni qaytarish tizimining amaldagi holatini kompleks tahlil qilish hamda xalqaro tajriba asosida uni takomillashtirishga qaratilgan tavakkalchilikka asoslangan modelni ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqotda qiyosiy, statistik va dinamik tahlil usullari qo'llanilib, milliy ma'lumotlar OECD, IMF hamda Jahon banki manbalari bilan uyg'un holda o'rganildi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, so'nggi yillarda soliq ma'muriyatchiligini raqamlashtirish borasida amalga oshirilgan islohotlarga qaramay, QQSni qaytarish tizimida bir qator tizimli muammolar saqlanib qolmoqda. Xususan, qaytarish jarayonining uzoq davom etishi, noto'g'ri hisoblangan QQS hajmining ortishi hamda tavakkalchilikka asoslangan mexanizmlarning yetarli darajada joriy etilmaganligi tizim samaradorligini cheklamoqda (Quliyev, 2026).

Xalqaro tajriba tahlili rivojlangan davlatlarda avtomatlashtirilgan hamda tavakkalchilikka asoslangan QQSni qaytarish tizimlari keng joriy etilganini ko'rsatadi. Bu esa soliq ma'muriyatchiligi samaradorligini oshirish, xarajatlarni qisqartirish va soliq intizomini mustahkamlash imkonini beradi.

Tadqiqot doirasida O'zbekiston sharoitiga moslashtirilgan tavakkalchilikka asoslangan QQSni qaytarish modeli taklif etildi. Ushbu model soliq to'lovchilarni segmentlash, past tavakkalchilik guruhlarini uchun avtomatlashtirilgan qaytarish mexanizmlarini joriy etish hamda raqamli monitoring tizimlarini rivojlantirishni nazarda tutadi. Mazkur yondashuv soliq tizimida shaffoflikni oshirish, xavflarni kamaytirish va iqtisodiy samaradorlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: QQSni qaytarish, soliq ma'muriyatchiligi, raqamli iqtisodiyot, tavakkalchilikka asoslangan model, soliq intizomi, O'zbekiston, OECD.

Аннотация. В условиях стремительного развития цифровой экономики совершенствование механизма возврата налога на добавленную стоимость (НДС) становится одним из приоритетных направлений современной налоговой администрации. НДС, являясь стабильным источником доходов государственного бюджета, обеспечивает не только фискальную устойчивость, но и оказывает существенное влияние на экономические процессы. В то же время задержки в системе возврата НДС, административные сложности и недостатки контрольных механизмов негативно влияют на ликвидность предприятий и снижают эффективность распределения ресурсов.

Цель данного исследования — комплексный анализ текущего состояния системы возврата НДС в Узбекистане за 2020–2024 годы, а также разработка риск-ориентированной модели её совершенствования на основе международного опыта. В исследовании применены сравнительный, статистический и динамический методы анализа, а национальные данные сопоставлены с материалами OECD, IMF и Всемирного банка.

Результаты анализа показывают, что, несмотря на проводимые реформы по цифровизации налогового администрирования, в системе возврата НДС сохраняются системные проблемы. В частности, длительность процедур возврата, рост объема ошибочно начисленного НДС, а также недостаточное внедрение риск-ориентированных механизмов ограничивают эффективность системы (Quliyev, 2026).

Анализ международного опыта показывает, что в развитых странах широко внедрены автоматизированные и риск-ориентированные системы возврата НДС, что способствует повышению эффективности налогового администрирования, снижению издержек и укреплению налоговой дисциплины.

В рамках исследования предложена адаптированная к условиям Узбекистана риск-ориентированная модель возврата НДС, предусматривающая сегментацию налогоплательщиков, автоматизированный возврат для групп с низким уровнем риска и внедрение цифровых систем мониторинга. Данный подход направлен на повышение прозрачности налоговой системы, снижение рисков и обеспечение экономической эффективности.

Ключевые слова: возврат НДС, налоговое администрирование, цифровая экономика, риск-ориентированная модель, налоговая дисциплина, Узбекистан, OECD.

Abstract. In the context of rapid digital economy development, improving the value-added tax (VAT) refund mechanism has become a key priority of modern tax administration. VAT, as a stable source of government revenue, ensures fiscal sustainability while significantly influencing economic processes. At the same time, delays in VAT refunds, administrative complexities, and deficiencies in control mechanisms negatively affect business liquidity and reduce the efficiency of resource allocation.

The purpose of this study is to conduct a comprehensive analysis of the current state of the VAT refund system in Uzbekistan during 2020–2024 and to develop a risk-based model for its improvement based on international experience. The study employs comparative, statistical, and dynamic analysis methods, combining national data with sources from OECD, IMF, and the World Bank.

The findings indicate that despite recent reforms aimed at digitalizing tax administration, several systemic issues persist in the VAT refund system. In particular, lengthy refund procedures, increasing volumes of incorrectly calculated VAT, and insufficient implementation of risk-based mechanisms limit overall system efficiency (Quliyev, 2026).

International experience demonstrates that developed countries widely implement automated and risk-based VAT refund systems, which enhance administrative efficiency, reduce costs, and strengthen tax compliance.

Within the framework of this study, a risk-based VAT refund model adapted to the conditions of Uzbekistan is proposed. This model includes taxpayer segmentation, automated refunds for low-risk groups, and the development of digital monitoring systems. This approach contributes to increasing transparency, reducing risks, and improving economic efficiency within the tax system.

Keywords: VAT refund, tax administration, digital economy, risk-based model, tax compliance, Uzbekistan, OECD.

KIRISH

Zamonaviy iqtisodiy tizimlarda qoʻshilgan qiymat soligʻi (QQS) davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishda eng muhim va barqaror manbalardan biri sifatida eʼtirof etiladi. Ushbu soliq turining keng qamrovli soliq bazasi, nazariy jihatdan neytralligi hamda nisbatan samarali maʼmuriy mexanizmlarga egaligi uni jahonning koʻplab mamlakatlarida ustuvor fiskal instrument sifatida qoʻllanilishiga olib kelgan. Xalqaro amaliyotga koʻra, rivojlangan mamlakatlarda QQS tushumlari jami soliq daromadlarining salmoqli qismini tashkil etib, davlat moliyaviy barqarorligini taʼminlashda muhim oʻrin tutadi.

Shu bilan birga, QQS tizimining samaradorligi koʻp jihatdan uning muhim tarkibiy qismi hisoblangan qaytarish mexanizmining samarali ishlashiga bogʻliq. QQSni qaytarish mexanizmi soliq neytralligini taʼminlashda asosiy rol oʻynaydi, yaʼni korxonalar zimmasida ortiqcha soliq yuki toʻplanib qolishining oldini oladi. Amaliyot shuni koʻrsatadiki, ushbu jarayonda ayrim tashkiliy va maʼmuriy jihatlar mavjud boʻlib, ularni yanada takomillashtirish iqtisodiy faoliyat samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Ayniqsa, raqamli iqtisodiyot sharoitida QQS maʼmuriyatchiligi yanada murakkablashib bormoqda. Elektron savdo hajmining ortishi, tranzaksiyalar sonining koʻpayishi hamda maʼlumotlar oqimining kengayishi soliq organlaridan zamonaviy raqamli yechimlarni joriy etishni talab etadi. Shu nuqtayi nazardan, rivojlangan davlatlarda elektron hisobvara-q-faktura tizimlari, real vaqt rejimidagi monitoring hamda tavakkalchilikka asoslangan nazorat mexanizmlari keng joriy etilgan boʻlib, bu QQSni qaytarish jarayonlarining tezligi va aniqligini sezilarli darajada oshirgan.

Oʻzbekistonda ham soʻnggi yillarda soliq tizimini modernizatsiya qilish va raqamlashtirish boʻyicha keng koʻlamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, elektron hisobvara-q-fakturalar tizimining joriy etilishi, onlayn nazorat-kassa texnikasining kengaytirilishi hamda raqamli soliq xizmatlarining rivojlanishi soliq maʼmuriyatchiligini yangi bosqichga olib chiqdi. Bu esa oʻz navbatida soliq intizomini mustahkamlash,

shaffoflikni ta'minlash va byudjet tushumlarini oshirishga xizmat qilmoqda.

Shu bilan birga, amalga oshirilgan islohotlar fonida QQSni qaytarish mexanizmini yanada takomillashtirish zarurati saqlanib qolmoqda. Jumladan, qaytarish jarayonlarini optimallashtirish, hisob-kitoblarning aniqligini oshirish hamda tavakkalchilikka asoslangan yondashuvlarni kengroq joriy etish tizim samaradorligini yanada yuksaltirish imkonini beradi (Quliyev, 2026).

2020–2024-yillar bo'yicha dastlabki tahlillar mamlakatimizda QQSni qaytarish hajmi va undan foydalanuvchi subyektlar soni izchil ortib borayotganini ko'rsatadi. Bu holat, bir tomondan, iqtisodiy faollikning oshganligini va soliq ma'muriyatchiligining takomillashayotganini bildirsa, ikkinchi tomondan, tizimni yanada samarali boshqarish va xavflarni maqbul darajada nazorat qilish zaruratini yuzaga keltiradi.

Shu munosabat bilan, O'zbekistonda amaldagi QQSni qaytarish tizimini chuqur tahlil qilish hamda uni xalqaro ilg'or tajriba asosida takomillashtirish dolzarb ilmiy vazifa hisoblanadi. Ayniqsa, tavakkalchilikka asoslangan yondashuvlar va raqamli texnologiyalarning integratsiyasi soliq ma'muriyatchiligi samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi — O'zbekistonda QQSni qaytarish tizimining amaldagi holatini tahlil qilish, uni rivojlangan davlatlar tajribasi bilan qiyosiy baholash hamda milliy sharoitga moslashtirilgan tavakkalchilikka asoslangan modelni ishlab chiqishdan iborat.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Qo'shilgan qiymat solig'i (QQS) tizimining samaradorligi iqtisodiy adabiyotlarda keng o'rganilgan bo'lib, ayniqsa uning qaytarish mexanizmining amaliy ahamiyatiga alohida e'tibor qaratilgan. QQSni qaytarish tizimi soliq neytralligini ta'minlovchi asosiy elementlardan biri hisoblanadi va u ishlab chiqarish zanjirida ortiqcha soliq yukining yuzaga kelishining oldini oladi.

Xalqaro moliya institutlari, xususan, Xalqaro valyuta jamg'armasi (IMF) tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda ta'kidlanishicha, samarali QQS tizimi ortiqcha hisoblangan soliq summalarini o'z vaqtida va uzluksiz ravishda qaytarishni ta'minlashi lozim. Aks holda, qaytarish jarayonidagi uzilishlar korxonalar moliyaviy barqarorligiga ta'sir ko'rsatib, ayniqsa eksportga yo'naltirilgan va kapital sig'imi yuqori bo'lgan tarmoqlarda likvidlikni boshqarish zaruratini kuchaytiradi (IMF, 2001).

Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD) tadqiqotlari ham QQS tizimining ahamiyatini yanada chuqurroq yoritadi. Unga ko'ra, rivojlangan mamlakatlarda QQS davlat daromadlarining asosiy manbalaridan biri hisoblanadi va uning samaradorligi tobora raqamli texnologiyalarning joriy etilishi hamda soliq ma'muriyatchiligining avtomatlashtirilishiga bog'liq bo'lib bormoqda (OECD, 2024). Xususan, elektron hisobvara-fakturalar, real vaqt rejimidagi ma'lumotlar almashinuvi va avtomatlashtirilgan qaytarish tizimlari soliq ma'muriyatchiligida yangi bosqichni shakllantirmoqda.

Jahon banki tadqiqotlari ham raqamli texnologiyalarning soliq tizimiga ta'sirini amaliy jihatdan tasdiqlaydi. Masalan, Janubiy Koreya tajribasi shuni ko'rsatadiki, elektron hisobvara-faktura tizimining joriy etilishi soliq intizomini sezilarli darajada oshirib, QQSni qaytarish jarayonlarini tezlashtirishga xizmat qilgan (World Bank, 2016). Bu esa raqamli infratuzilmaning soliq ma'muriyatchiligi samaradorligini oshirishda muhim omil ekanligini ko'rsatadi.

So'nggi yillarda amalga oshirilgan ilmiy tadqiqotlarda QQSni qaytarish siyosatining iqtisodiy samaradorlikka ta'siri ham keng o'rganilmoqda. Xitoy tajribasi asosida o'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, QQSni o'z vaqtida qaytarish korxonalarining umumiy omildorligini oshiradi, ularning moliyaviy resurslardan samarali foydalanishini ta'minlaydi hamda investitsion faollikni rag'batlantiradi (Zhang et al., 2023). Bu esa QQSni qaytarish tizimi nafaqat fiskal mexanizm, balki iqtisodiy o'sishni rag'batlantiruvchi instrument sifatida ham muhim ahamiyat kasb etishini anglatadi.

Bundan tashqari, zamonaviy tadqiqotlarda QQSni qaytarish mexanizmlarining barqaror iqtisodiy rivojlanishga ta'siri ham ko'rib chiqilmoqda. Ayniqsa, korxonalarining barqaror rivojlanish imkoniyatlarini kengaytirishda samarali qaytarish tizimi muhim omil sifatida qaraladi (Sun va Liu, 2024). Bu yondashuv QQS siyosatini strategik iqtisodiy vosita sifatida baholash imkonini beradi.

Shu bilan birga, adabiyotlarda QQSni qaytarish tizimi bilan bog'liq jihatlar ham keng yoritilgan. Jumladan, ayrim operatsion xatarlar, tranzaksiya zanjirlarining murakkabligi, ma'muriy jarayonlarning davomiyligi hamda nazorat mexanizmlarini yanada takomillashtirish zarurati asosiy masalalar sifatida qayd etiladi. Ushbu jihatlarini optimallashtirish maqsadida ko'plab mamlakatlarda tavakkalchilikka asoslangan yondashuvlar joriy etilgan bo'lib, ular soliq to'lovchilarni xavf darajasiga qarab segmentlash va nazorat resurslarini samarali taqsimlash imkonini beradi.

Umuman olganda, mavjud ilmiy adabiyotlar tahlili QQSni qaytarish tizimining samaradorligi quyidagi uchta asosiy omilga bog'liqligini ko'rsatadi:

- qaytarish jarayonining tezligi va ishonchligi;
- raqamli texnologiyalarning joriy etilganlik darajasi;
- tavakkalchilikka asoslangan nazorat mexanizmlarining rivojlanganligi.

Mazkur omillar O'zbekistonda QQSni qaytarish tizimini tahlil qilish va uni takomillashtirish bo'yicha muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda O'zbekistonda qo'shilgan qiymat solig'i (QQS)ni qaytarish tizimining amaldagi holatini baholash hamda uni takomillashtirish yo'nalishlarini aniqlash maqsadida kompleks metodologik yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot jarayoni tizimli, qiyosiy va empirik tahlil usullarining uyg'unligi asosida tashkil etildi.

Tadqiqotning axborot bazasini 2020–2024-yillar davomida O'zbekistonda QQSni qaytarish bo'yicha shakllangan statistik ma'lumotlar, shuningdek, xalqaro tashkilotlar — OECD, Xalqaro valyuta jamg'armasi (IMF) va Jahon banki hisobotlari tashkil etdi. Mazkur ma'lumotlar asosida milliy va xalqaro ko'rsatkichlar o'zaro taqqoslanib, tizim samaradorligi baholandi.

Tadqiqotda quyidagi ilmiy usullar qo'llanildi:

- **qiyosiy tahlil usuli** — O'zbekistonning QQSni qaytarish tizimi rivojlangan davlatlar, xususan OECD mamlakatlari, Janubiy Koreya va Xitoy tajribasi bilan taqqoslab o'rganildi;
- **statistik tahlil usuli** — 2020–2024-yillar kesimida QQSni qaytarish hajmi, noto'g'ri hisoblangan QQS summaları va ularning ulushi dinamikasi tahlil qilindi;
- **dinamik tahlil usuli** — vaqt omili asosida ko'rsatkichlarning o'zgarish tendensiyalari aniqlanib, tizim rivojlanish yo'nalishlari baholandi;
- **tizimli yondashuv** — QQSni qaytarish mexanizmi soliq ma'muriyatchiligining integral elementi sifatida kompleks tarzda ko'rib chiqildi;

— **mantiqiy umumlashtirish usuli** — tahlil natijalari asosida ilmiy xulosalar va amaliy takliflar shakllantirildi.

Tadqiqotning muhim tarkibiy qismi sifatida QQSni qaytarish tizimidagi tavakkalchiliklarni aniqlash va baholashga alohida e'tibor qaratildi. Bunda noto'g'ri hisoblangan QQS hajmi, uning umumiy qaytarishdagi ulushi hamda xatolar manbalari tahlil qilinib, tavakkalchilik darajalari bo'yicha guruhlash amalga oshirildi.

Shuningdek, tadqiqot doirasida tavakkalchilikka asoslangan modelni ishlab chiqishda **risk-segmentatsiya yondashuvi** qo'llanildi. Ushbu yondashuvga ko'ra, soliq to'lovchilar past, o'rta va yuqori tavakkalchilik toifalariga ajratilib, har bir toifa uchun mos nazorat va qaytarish mexanizmlari ishlab chiqildi.

Metodologiyaning yana bir muhim jihati — **raqamli iqtisodiyot sharoitida soliq ma'muriyatchiligini transformatsiya qilish konsepsiyasiga asoslanishidir**. Bu doirada elektron hisobvaraqa-fakturalar tizimi, real vaqt rejimidagi monitoring hamda ma'lumotlar integratsiyasi imkoniyatlari nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilindi.

Natijada qo'llanilgan metodologik yondashuvlar QQSni qaytarish tizimini har tomonlama baholash, mavjud muammolarni aniqlash hamda ularni bartaraf etishga qaratilgan ilmiy asoslangan tavakkalchilikka asoslangan modelni ishlab chiqish imkonini berdi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'ZBEKISTONDA QQSNI QAYTARISH DINAMIKASI TAHLILI

O'zbekistonda QQSni qaytarish tizimining samaradorligini baholash maqsadida 2020–2024-yillar davomida asosiy ko'rsatkichlar tahlil qilindi. Ushbu tahlil soliq ma'muriyatchiligida amalga oshirilayotgan islohotlar natijadorligini baholash hamda tizimni yanada takomillashtirish yo'nalishlarini aniqlash imkonini beradi (1-jadval).

1-jadval

O'zbekistonda QQSni qaytarish dinamikasi (2020–2024-yillar)¹

Yil	QQS qaytarilgan holatlar soni (ta)	QQS qaytarilgan summa (mlrd so'm)	O'sish sur'ati (%)	Bir soliq to'lovchiga to'g'ri kelgan o'rtacha summa (mln so'm)
2020	4 867	8 937,4	—	1 836
2021	9 953	15 535,9	+73,8%	1 561
2022	11 404	17 647,5	+13,6%	1 548
2023	12 620	19 666,7	+11,4%	1 558

1 Quliyev (2026) ma'lumotlari asosida muallif tomonidan qayta ishlangan.

1-jadval ma'lumotlari O'zbekistonda QQSni qaytarish hajmi yillar kesimida barqaror o'sish tendensiyasiga ega ekanligini ko'rsatadi. Xususan, 2020-yilda 8,9 trln so'mni tashkil etgan qaytarish hajmi 2024-yilga kelib 22,8 trln so'mga yetgan. Bu qariyb 2,5 baravar o'sishni anglatadi.

Ushbu dinamika, avvalo, iqtisodiy faollikning kengayishi va soliq ma'muriyatchiligining takomillashuvi bilan izohlanadi. Shu bilan birga, elektron hisobvaraƒ-faktura tizimining joriy etilishi hamda raqamli nazorat mexanizmlarining rivojlanishi qaytarish jarayonlarining kengayishiga xizmat qilgan (Quliyev, 2026).

Qaytarish holatlari soni 2023-yilgacha izchil o'sib borgan bo'lsa, 2024-yilda ma'lum darajada kamayish kuzatiladi. Bu holat qaytarish jarayonlarining muayyan darajada yirik soliq to'lovchilar hissasiga to'g'ri kelayotganini ko'rsatadi. Ya'ni, qaytarish summalari oshgan bo'lsa-da, ularning konsentratsiyasi nisbatan yirik subyektlar hisobiga shakllanmoqda.

Alohida e'tibor qaratish lozim bo'lgan jihatlardan biri — bir soliq to'lovchiga to'g'ri keladigan o'rtacha qaytarish summasining o'sishidir. 2024-yilda mazkur ko'rsatkich 2,1 mlrd so'mga yetgan bo'lib, bu iqtisodiyotda yirik subyektlar ulushining ortib borayotganini bildiradi.

Iqtisodiy nuqtayi nazardan, mazkur holat ikki yo'nalishda baholanishi mumkin. Bir tomondan, bu soliq tizimida shaffoflik va rasmiy faoliyat darajasining oshganligini ko'rsatadi. Ikkinchi tomondan esa, qaytarish jarayonlarining konsentratsiyasi va ayrim nomutanosibliklarni bartaraf etish zarurati tizimni yanada takomillashtirish ehtiyojini anglatadi.

Shuningdek, qaytarish hajmining o'sishi bilan bir vaqtda hisob-kitoblar aniqligini yanada oshirish masalasi dolzarb bo'lib qolmoqda. Bu esa soliq ma'muriyatchiligida xavflarni samarali boshqarish hamda tavakkalchilikka asoslangan yondashuvlarni keng joriy etish zarurligini kuchaytiradi (Quliyev, 2026).

Umuman olganda, mazkur tahlil O'zbekistonda QQSni qaytarish tizimi izchil rivojlanayotganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, uning samaradorligi va barqarorligini yanada oshirish uchun qo'shimcha institutsional hamda raqamli takomillashtirish choralarini amalga oshirish muhim ahamiyat kasb etadi.

QQS BO'YICHA XATOLAR VA TAVAKKALCHILIKLAR TAHLILI

QQSni qaytarish hajmining ortishi bilan bir qatorda soliq hisob-kitoblarida yuzaga kelayotgan xatolar va ular bilan bog'liq tavakkalchiliklar ham ortib bormoqda. Ushbu holat QQS tizimi samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatib, byudjet barqarorligi hamda soliq intizomini ta'minlash jarayonida qo'shimcha e'tibor talab etadi.

Zamonaviy soliq tizimlarida, ayniqsa OECD mamlakatlarida, bunday xavflarni boshqarishda tavakkalchilikka asoslangan nazorat mexanizmlari muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtayi nazardan, O'zbekistonda noto'g'ri hisoblangan QQS hajmini tahlil qilish orqali tizimdagi ustuvor takomillashtirish yo'nalishlarini aniqlash dolzarb hisoblanadi (2-jadval).

2-jadval

O'zbekistonda noto'g'ri hisoblangan QQS va tavakkalchiliklar tahlili (2020–2024-yillar)²

Yil	Noto'g'ri hisoblangan QQS (mlrd so'm)	QQS qaytarishdagi ulushi (%)	Asosiy xato manbai	Tavakkalchilik darajasi	Iqtisodiy ta'siri
2020	1 245,3	13,9%	Hisobotlardagi insoniy xatolar	O'rtacha	Byudjet resurslaridan foydalanish samaradorligiga ta'sir
2021	2 187,6	14,1%	Hisobvaraƒ-fakturalardagi nomuvofiqliklar	O'rtacha–yuqori	Qaytarish jarayonlarida nomutanosibliklar
2022	2 964,8	16,8%	Soxta operatsiyalar elementlari	Yuqori	Soliq xavflarining ortishi
2023	3 842,5	19,5%	Sun'iy QQS zanjirlari	Yuqori	Tizim barqarorligiga ta'sir
2024	4 716,2	20,7%	Murakkab ko'p bosqichli sxemalar	Juda yuqori	Fiskal xavflarning kuchayishi

2-jadval ma'lumotlari tahlili shuni ko'rsatadiki, noto'g'ri hisoblangan QQS hajmi yildan-yilga izchil o'sib bormoqda. Xususan, 2020-yilda 1,2 trln so'mni tashkil etgan ushbu ko'rsatkich 2024-yilga kelib 4,7 trln so'mga

2 Quliyev (2026) ma'lumotlari asosida muallif tomonidan qayta ishlangan.

yetgan. Bu esa tizimdagi tavakkalchiliklar ma'lum tendensiyaviy xususiyat kasb etayotganini anglatadi.

Muallif fikricha, mazkur holatni faqat texnik xatolar bilan izohlash yetarli emas. Chunki vaqt o'tishi bilan xatolar tabiati ham o'zgarib borayotgani kuzatiladi. Dastlabki yillarda muammolar asosan hisobot yuritishdagi kamchiliklar bilan bog'liq bo'lgan bo'lsa, keyingi bosqichlarda ular murakkabroq shaklga ega bo'lib bormoqda.

Jumladan, 2020–2021-yillarda asosiy xatolar hisobvaraƒ-fakturalar o'rtasidagi nomuvofiqliklar hamda inson omili bilan bog'liq bo'lgan. Mazkur holatlar ko'proq texnik xususiyatga ega bo'lib, ularni takomillashtirish orqali bartaraf etish imkoniyati mavjud.

Biroq 2022-yildan boshlab vaziyatda sifat jihatidan o'zgarishlar kuzatiladi. Ushbu davrda ayrim operatsiyalar orqali soliq majburiyatlarini noto'g'ri aks ettirish holatlari ortib borgan. Keyingi bosqichda esa, ya'ni 2023–2024-yillarda, yanada murakkab va ko'p bosqichli sun'iy QQS zanjirlari shakllanayotgani kuzatiladi. Bu esa muammoning tizimli xususiyat kasb etayotganini ko'rsatadi.

Alohida e'tibor qaratish lozim bo'lgan yana bir muhim ko'rsatkich — noto'g'ri hisoblangan QQSning umumiy qaytarish hajmidagi ulushidir. Mazkur ulush 2020-yilda 13,9%ni tashkil etgan bo'lsa, 2024-yilga kelib 20%dan oshgan. Bu esa qaytarish tizimida tavakkalchiliklarni boshqarish mexanizmlarini yanada takomillashtirish zarurligini ko'rsatadi (Quliyev, 2026).

ASOSIY TAVAKKALCHILIK OMILLARI

O'tkazilgan tahlil asosida quyidagi asosiy jihatlar aniqlandi:

Raqamli integratsiyaning yetarli darajada rivojlanmaganligi. Ma'lumotlar bazalari o'rtasida to'liq integratsiyaning mavjud emasligi tranzaksiyalarni real vaqt rejimida tekshirish imkoniyatlarini cheklamoqda.

Tavakkalchilikka asoslangan segmentatsiyaning yetarli darajada shakllanmaganligi. Soliq to'lovchilar xavf darajasiga qarab to'liq segmentatsiya qilinmaganligi sababli, barcha subyektlarga nisbatan yagona yondashuv qo'llanilmoqda.

Nazorat jarayonlarining kechikib amalga oshirilishi. Xatolar asosan post-faktum aniqlanmoqda, bu esa ularning oldini olish samaradorligini pasaytiradi.

Sun'iy QQS zanjirlarining shakllanishi. Ayrim operatsiyalar orqali yuzaga kelayotgan zanjirlar soliq tizimida qo'shimcha nazorat choralarini talab etadi.

Tekshiruv jarayonlarida qo'l mehnati ulushining yuqoriligi. Avtomatlashtirish darajasining yetarli emasligi inson omiliga bog'liq xatolar ehtimolini oshirmoqda.

IQTISODIY TA'SIR

Mazkur jihatlar iqtisodiy tizimga quyidagi ta'sirlarni yuzaga keltirishi mumkin:

- byudjet daromadlari prognozining aniqligiga ta'sir ko'rsatadi;
- halol faoliyat yurituvchi korxonalar uchun raqobat muhitida muayyan nomutanosibliklarni keltirib chiqaradi;
- biznes subyektlarining likvidligini boshqarish jarayonlariga ta'sir etadi;
- investitsion muhit barqarorligini ta'minlashda qo'shimcha e'tibor talab etadi.

Yuqoridagi tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda QQSni qaytarish tizimida mavjud jihatlar asosan tavakkalchiliklarni samarali boshqarish mexanizmlarini yanada rivojlantirish zarurati bilan bog'liq.

Bu esa tizimni takomillashtirish jarayonida xalqaro ilg'or tajribalarga tayanish va, ayniqsa, tavakkalchilikka asoslangan yondashuvlarni keng joriy etish muhim ahamiyat kasb etishini ko'rsatadi.

QQSNI QAYTARISH TIZIMLARINING QIYOSIY TAHLILI

QQSni qaytarish tizimining samaradorligi mamlakatlar kesimida sezilarli darajada farqlanadi va bu, avvalo, normativ-huquqiy tartibga solish, raqamlashtirish darajasi hamda tavakkalchilikka asoslangan boshqaruv mexanizmlarining rivojlanganligi bilan belgilanadi. Shu nuqtayi nazardan, O'zbekistonni rivojlangan davlatlar tajribasi bilan qiyosiy tahlil qilish tizimni yanada takomillashtirish yo'nalishlarini aniqlash imkonini beradi.

O'zbekiston Respublikasida QQSni qaytarish tartibi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 14-avgustdagi 489-son qarori bilan tartibga solingan bo'lib, unga ko'ra soliq summasi, odatda, 1 kundan 30 kungacha bo'lgan muddatda qaytarilishi belgilangan. Mazkur me'yor xalqaro amaliyotga yaqin bo'lib, normativ jihatdan tizimning shakllanganligini ko'rsatadi.

Biroq, xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, QQSni qaytarish tizimining amaliy samaradorligi nafaqat normativ muddatlar, balki ularning amalda qay darajada bajarilishi, avtomatlashtirish darajasi va real vaqt rejimidagi monitoring tizimlari bilan belgilanadi.

Rivojlangan mamlakatlarda, xususan OECD davlatlari va Yevropa Ittifoqida QQSni qaytarish jarayonlari yuqori darajada avtomatlashtirilgan bo'lib, real vaqt rejimida ma'lumotlarni qayta ishlash asosida amalga

oshiriladi. Bu esa past tavakkalchilikka ega soliq to'lovchilar uchun qaytarish jarayonlarini sezilarli darajada tezlashtirish imkonini beradi (OECD, 2024).

Janubiy Koreya tajribasi ushbu yo'nalishda ilg'or modellardan biri sifatida e'tirof etiladi. Ushbu mamlakatda elektron hisobvaraƒ-faktura tizimi to'liq joriy etilgan bo'lib, barcha tranzaksiyalar yagona raqamli platformada real vaqt rejimida monitoring qilinadi. Natijada QQSni qaytarish jarayonlari yuqori darajada avtomatlashtirilgan va inson omili sezilarli darajada qisqartirilgan (World Bank, 2016).

Xitoy tajribasi esa bosqichma-bosqich islohotlar orqali QQSni qaytarish tizimini izchil takomillashtirish mumkinligini ko'rsatadi. Ushbu mamlakatda raqamlashtirish bilan bir qatorda tavakkalchilikka asoslangan yondashuvlar joriy etilgan bo'lib, bu korxonalarining moliyaviy barqarorligini mustahkamlash hamda resurslardan samarali foydalanishni ta'minlashga xizmat qilmoqda (Zhang et al., 2023).

O'zbekistonda esa so'nggi yillarda raqamlashtirish yo'nalishida muhim qadamlar tashlangan bo'lsa-da, QQSni qaytarish tizimini yanada avtomatlashtirish hamda ma'lumotlar integratsiyasini chuqurlashtirish zarurati saqlanib qolmoqda (1-rasm).

QQSNI QAYTARISH TIZIMLARINING QIYOSIY SAMARADORLIGI

KO'RSATKICH	OECD/EI DAVLATLARI	JANUBIY KOREYA	XITOIY	O'ZBEKISTON
Normativ qaytarish muddati	5–15 kun	3–7 kun	7–20 kun	1–30 kun
Amaldagi o'rtacha muddat	5–12 kun	3–5 kun	7–18 kun	10–30 kun
Avtomatlashtirish darajasi	Avta yuqori ●●●●●	To'liq ●●●●●	Yuqori ●●●●●	O'rta ●●●●●
E-invoicing tizimi	Majburiy, real vaqt rejimida ✓	To'liq integratsiya ✓	Keng joriy etilgan ✓	Joriy etilgan ✓
Tavakkalchilik tizimi	Rivoklangan ●●●●●	AI asosida ●●●●●	Bosqichma-bosqich ●●●●●	Cheklangan ●●●●●
Qaytarish usuli	Avtomatik ✓	To'liq avtomatik ✓	Yarim avtomatik ✓	Yarim avtomatik ✓
Ma'lumotlar integratsiyasi	Yagona platforma ✓	To'liq ✓	Kengaymoqda ✓	Qisman ✓
Shaffoflik darajasi	Yuqori ●●●●●	Juda yuqori ●●●●●	O'rta–yuqori ●●●●●	O'rta ●●●●●

● Yuqori / Juda yuqori
 ● O'rta / O'rta–yuqori
 ● Past / Cheklangan

Qanchalik ko'p yashil belgi bo'lsa, tizim shunchalik samarali hisoblanadi.

1-rasm. QQSni qaytarish tizimlarining qiyosiy samaradorlik ko'rsatkichlari

Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda QQSni qaytarish muddatlari normativ jihatdan xalqaro amaliyotga mos keladi. Ya'ni, 1–30 kunlik diapazon OECD mamlakatlari ko'rsatkichlaridan keskin farq qilmaydi. Biroq asosiy farq amaliy ijro samaradorligida namoyon bo'ladi.

Normativ va amaliy ijro o'rtasidagi tafovut. Qonunchilikda belgilangan muddatlar mavjud bo'lsa-da, amalda tekshiruvlar hamda ma'lumotlar muvofiqligini ta'minlash jarayonlari sababli qaytarish muddatlari uzayishi mumkin.

Avtomatlashtirish darajasidagi farqlar. Janubiy Koreyada qaytarish jarayonlari yuqori darajada avtomatlashtirilgan bo'lsa, O'zbekistonda yarim avtomatlashtirilgan tizim saqlanib qolgan.

Tavakkalchilikka asoslangan boshqaruv mexanizmlarining yetarli darajada rivojlanmaganligi. OECD mamlakatlarida risk-skoring tizimlari orqali nazorat samarali amalga oshirilsa, O'zbekistonda ushbu mexanizmni kengroq joriy etish zarurati mavjud.

Real vaqt rejimidagi monitoring tizimlarining cheklanganligi. Rivojlangan davlatlarda nazorat real vaqt rejimida amalga oshirilsa, O'zbekistonda tekshiruvlar ko'proq keyingi bosqichlarda amalga oshiriladi.

Institutsional integratsiya darajasining yetarli emasligi. Ma'lumotlar bazalarining to'liq integratsiya qilinmaganligi qaror qabul qilish tezligi va aniqligiga ta'sir ko'rsatadi.

Qiyosiy tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda QQSni qaytarish tizimida asosiy e'tibor normativ

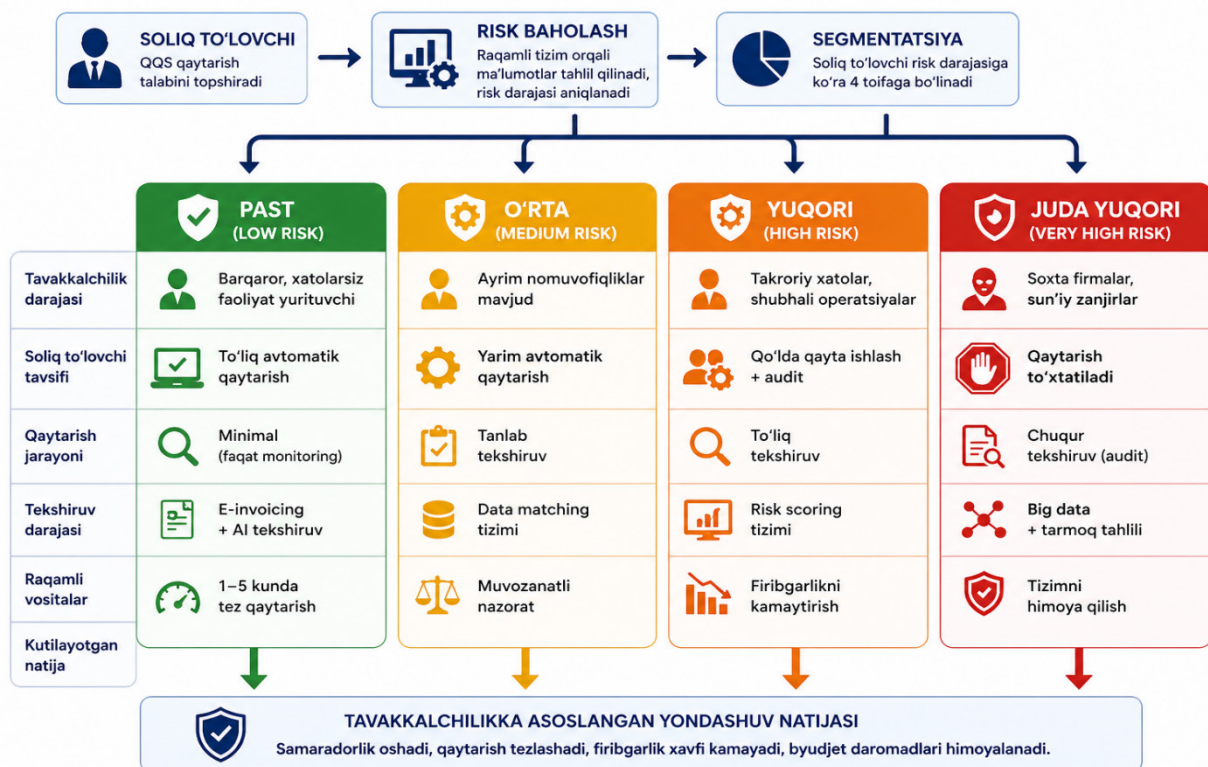
bazani takomillashtirishdan ko'ra, uning amaliy ijrosini kuchaytirish va raqamli infratuzilmani rivojlantirishga qaratilishi lozim.

- Shu sababli, tizimni takomillashtirishda quyidagi ustuvor yo'nalishlarga e'tibor qaratish maqsadga muvofiq:
- avtomatlashtirish darajasini chuqurlashtirish;
 - tavakkalchilikka asoslangan modellarni keng joriy etish;
 - real vaqt rejimidagi monitoring tizimlarini rivojlantirish.

O'ZBEKISTON UCHUN TAVAKKALCHILIKKA ASOSLANGAN QQSNI QAYTARISH MODELI

O'tkazilgan tahlillar, aniqlangan jihatlar hamda xalqaro ilg'or tajribalarni inobatga olgan holda, mazkur tadqiqot doirasida O'zbekiston sharoitiga moslashtirilgan tavakkalchilikka asoslangan QQSni qaytarish modeli ishlab chiqildi.

Taklif etilayotgan modelning asosiy maqsadi — QQSni qaytarish jarayonlarini optimallashtirish, soliq ma'muriyatchiligi samaradorligini oshirish hamda soliq xavflarini samarali boshqarishdan iborat. Shu bilan birga, model raqamli texnologiyalar va ma'lumotlarga asoslangan boshqaruv mexanizmlarini integratsiya qilish orqali soliq tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqishni nazarda tutadi (2-rasm).

2-rasm. Tavakkalchilikka asoslangan QQSni qaytarish modeli

MODELNING ASOSIY KOMPONENTLARI

1. Soliq to'lovchilarni segmentatsiya qilish

Modelning asosiy ustunligi soliq to'lovchilarni tavakkalchilik darajasiga qarab guruhlashdan iborat. Bu yondashuv soliq organlariga nazorat resurslarini samarali taqsimlash imkonini beradi.

Segmentatsiya quyidagi mezonlar asosida amalga oshiriladi:

- soliq hisobotlarining aniqligi;
- operatsiyalar xususiyati;
- tarixiy soliq intizomi;
- kontragentlar bilan aloqalar;
- tranzaksiyalar tarmog'i tahlili.

2. Avtomatlashtirilgan qaytarish tizimi

Past tavakkalchilik guruhiga kiruvchi soliq to'lovchilar uchun QQSni qaytarish jarayoni maksimal darajada avtomatlashtiriladi. Bu nafaqat vaqtni tejaydi, balki soliq organlari va biznes o'rtasidagi ishonchni mustahkamlaydi.

O'rta tavakkalchilik guruhida esa avtomatlashtirilgan va qo'lda tekshiruvlar uyg'unlashgan holda amalga

oshiriladi.

3. Tavakkalchilikka asoslangan nazorat

Yuqori va juda yuqori tavakkalchilik darajasiga ega subyektlar bo'yicha chuqurlashtirilgan tahlil hamda audit tadbirlari amalga oshiriladi. Bu jarayonda tranzaksiyalar batafsil o'rganilib, ehtimoliy nomuvofiqliklar aniqlanadi.

4. Raqamli integratsiya va real vaqt monitoringi

Modelning muhim elementlaridan biri — turli ma'lumotlar bazalarini yagona raqamli platformaga integratsiya qilishdir.

Ushbu tizim quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- elektron hisobvaraƒ-fakturalar;
- bank operatsiyalari;
- bojxona ma'lumotlari;
- soliq reestrlari.

Real vaqt rejimidagi tahlil orqali xatolar va tavakkalchiliklar erta bosqichda aniqlanadi.

5. Kutilayotgan iqtisodiy samara

Taklif etilayotgan modelni joriy etish quyidagi natijalarga erishish imkonini beradi:

- QQSni qaytarish muddatlarining qisqarishi;
- korxonalar likvidligining yaxshilanishi;
- soliqdan bo'yin tovlash holatlarining kamayishi;
- soliq intizomining mustahkamlanishi;
- byudjet shaffofligining oshishi.

Shu bilan birga, mazkur tadqiqot doirasida ilgari surilgan muhim ilmiy takliflardan biri sifatida QQSni qaytarish muddatlarini optimallashtirish zarurati asoslab berildi. Xususan, amaliyotda kuzatilgan uzoq muddatli qaytarish jarayonlarini qisqartirish maqsadida qaytarish muddatlarini 60 kundan 30 kungacha qisqartirish bo'yicha taklif ishlab chiqildi. Ushbu yondashuvni amaliyotga joriy etish natijasida QQSni qaytarish jarayonlari tezlashdi, korxonalarining aylanma mablag'laridan foydalanish imkoniyatlari kengaydi hamda soliq ma'muriyatchiligi samaradorligi oshdi.

Natijada, taklif etilayotgan model nafaqat nazariy jihatdan asoslangan, balki amaliy samaradorlik nuqtayi nazaridan ham muhim mexanizm sifatida baholanishi mumkin.

Mazkur tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, unda O'zbekiston sharoitiga moslashtirilgan, raqamli texnologiyalar va tavakkalchilikka asoslangan yondashuvlarni birlashtirgan kompleks QQSni qaytarish modeli taklif etilgan.

An'anaviy yondashuvlardan farqli ravishda, mazkur model:

- proaktiv nazoratni ta'minlaydi;
- soliq to'lovchilarni differensial baholash imkonini beradi;
- raqamli tahlil vositalaridan samarali foydalanishga asoslanadi.

Bu esa soliq ma'muriyatchiligini sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqish imkonini beradi.

Taklif etilgan model QQSni qaytarish tizimini takomillashtirish uchun amaliy asos yaratadi. Shu bilan birga, uni amaliyotga joriy etish institutsional, huquqiy va texnologik omillarni kompleks ravishda inobatga olishni talab etadi.

Mazkur masalalar maqolaning yakuniy qismida batafsil yoritiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Mazkur tadqiqotda O'zbekistonda QQSni qaytarish tizimining amaldagi holati kompleks ravishda tahlil qilinib, uning samaradorligiga ta'sir etuvchi asosiy omillar aniqlandi. O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, so'nggi yillarda soliq ma'muriyatchiligini raqamlashtirish yo'nalishida muhim islohotlar amalga oshirilganiga qaramasdan, QQSni qaytarish tizimida ayrim tizimli jihatlar saqlanib qolmoqda. Xususan, qaytarish jarayonlarining murakkabligi, tavakkalchiliklarni boshqarish mexanizmlarini yanada rivojlantirish zarurati hamda raqamli integratsiya darajasini oshirish ehtiyoji tizim samaradorligiga ta'sir ko'rsatmoqda.

Xalqaro tajriba, xususan OECD davlatlari, Janubiy Koreya va Xitoy misolida o'rganilgan natijalar shuni ko'rsatadiki, samarali QQSni qaytarish tizimlari yuqori darajadagi avtomatlashtirish, real vaqt rejimidagi monitoring hamda tavakkalchilikka asoslangan boshqaruv mexanizmlariga tayanadi. Mazkur omillar qaytarish jarayonlarini tezlashtirish, ma'muriy xarajatlarni optimallashtirish hamda soliq intizomini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Tadqiqot doirasida O'zbekiston sharoitiga moslashtirilgan tavakkalchilikka asoslangan QQSni qaytarish modeli ishlab chiqildi. Ushbu model soliq to'lovchilarni segmentatsiya qilish, past tavakkalchilik guruhlarini uchun

avtomatlashtirilgan qaytarish mexanizmlarini joriy etish hamda raqamli monitoring tizimlarini kengaytirishni nazarda tutadi. Mazkur yondashuv soliq ma'muriyatchiligini proaktiv boshqaruv bosqichiga olib chiqish imkonini beradi.

Shu bilan birga, tadqiqot doirasida ilgari surilgan muhim ilmiy-amaliy takliflardan biri sifatida QQSni qaytarish muddatlarini optimallashtirish zarurati asoslab berildi. Xususan, qaytarish muddatlarini 60 kundan 30 kungacha qisqartirish bo'yicha taklif ishlab chiqilib, uning amaliyotga joriy etilishi natijasida qaytarish jarayonlari tezlashdi, soliq to'lovchilarning moliyaviy likvidligi yaxshilandi hamda soliq tizimining institutsional samaradorligi oshdi.

Umuman olganda, taklif etilayotgan model va amalga oshirilayotgan islohotlar QQSni qaytarish tizimini yanada takomillashtirish, fiskal barqarorlikni mustahkamlash hamda iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Ushbu tadqiqot natijalari soliq siyosatini takomillashtirishda ilmiy-amaliy asos sifatida foydalanilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. International Monetary Fund. (2001). *The Modern VAT*. Washington, DC: Xalqaro valyuta jamg'armasi.
2. Organisation for Economic Co-operation and Development. (2024). *Consumption Tax Trends 2024: VAT/GST and Excise, Core Design Features and Trends*. Parij: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/ctt-2024-en>
3. Organisation for Economic Co-operation and Development. (2025). *Tax Administration 2025: Digital Transformation and Compliance Systems*. Parij: OECD Publishing.
4. World Bank. (2016). *The Role of Digital Technologies in Tax Administration: The Case of Electronic Invoicing in Korea*. Washington, DC: Jahon banki. <https://documents.worldbank.org/>
5. European Commission. (2019). *Study on VAT Refunds and Reimbursements*. Bryussel: Yevropa Ittifoqi. <https://taxation-customs.ec.europa.eu/>
6. Zhang L, Chen X, & Li Y. (2023). QQS kreditini qaytarish va korxonalar resurslarini taqsimlash: xarajatlar yopishqoqligi nuqtayi nazaridan. *Journal of Corporate Finance Studies*. <https://doi.org/10.1016/j.jcorpfin.2023.102XXX>
7. Sun Y, & Liu J. (2024). QQS kreditini qaytarishning korxonalar barqaror rivojlanish salohiyatiga ta'siri: sotsio-texnik tizimlar yondashuvi. *Sustainability Economics Review*. <https://doi.org/10.3390/suXXXXXX>
8. Li H, Wang Q, & Zhou M. (2024). QQS kreditini qaytarish siyosatining korxonalar umumiy omildorligiga ta'siri. *Economic Systems Journal*. <https://doi.org/10.1016/j.ecosys.2024.10XXXX>
9. Organisation for Economic Co-operation and Development. (2023). *Tax Administration 2023: Comparative Information on OECD and Other Advanced and Emerging Economies*. Parij: OECD Publishing.
10. Michael Keen. (2013). QQSning tuzilishi. *National Tax Journal*, 66(2), 423–446. <https://doi.org/10.17310/ntj.2013.2.06>
11. Richard M. Bird, & Pierre-Pascal Gendron. (2007). *Rivojlanayotgan va o'tish davridagi mamlakatlarda QQS*. Kembrij: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511510936>
12. U.R. Quliyev. (2026). *O'zbekistonda raqamli texnologiyalarni qo'llash orqali soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish* (PhD dissertatsiyasi avtoreferati). Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti.

muhandislik

& iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Abdurahmon Qurbonov

2026. № 4

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S-5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**

+998 93 718 40 07

<https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal>

t.me/yait_2100